Conf. Elena Dulgheru,
Universitatea
„1 Decembrie 1918”,
Alba Iulia

„Scara” sau „Mic tratat de mântuire a artistului”

Recenzie la filmul *Scara* de Vlad Păunescu

Vlad Păunescu este cunoscut în România ultimelor decenii în primul rând ca cel mai de succes producător autohton de film, directorul și fondatorul celui mai important și mai vechi studio cinematografic din România postdecembristă: Castel Film. Desigur, cinefilii nu au uitat că Vlad Păunescu este și un important operator de film, semnatarul imaginii unor pelicule referențiale ale cinematografiei noastre, precum *Concurs*, *Faleze de nisip*, *Dreptate în lanțuri de Dan Pița*, *Întoarcerea din iad* și *Flăcări pe comori* de Nicolae Mărgineanu, *Domnișoara Aurica* și *Cei care plătesc cu viața* de Șerban Marinescu, *Drumeț în calea lupilor* de Constantin Vaeni.

Dacă adăugăm la toate acestea cele peste o sută de producții internaționale, coordonate la Castel Film, dintre care, câteva titluri notabile (precum *Cold Mountain*, *Trenul vieții*, *Borat*), putem spune că Vlad Păunescu este unul dintre cei mai împliniți cineaști ai cinematografiei române, de la care nimeni nu ar mai fi așteptat vreo mutație de destin.

Dar iată că în 2015, la o vârstă care pentru mulți creatori marchează zenitul sau chiar începutul amurgului, maestrul Vlad Păunescu revine pe platou, de data asta în calitate de „autor total”, cum se spune – regizor, producător și coscenarist –, cu drama de actualitate *Live*, povestea unei temerare realizatoare TV, confruntată cu corupția politică din industria mediatică, în sânul căreia luptă să supraviețuiască, dar și să prezerve ce se mai poate din identitatea românească. Rareori asemenea subiecte ambițioase și foarte actuale beneficiază de o tratare pe măsură în cinema-ul nostru contemporan.

Virajul spre regie al talentatului producător și director de imagine nu era un moft ocazional, ci venea din nevoia de a aduce la lumină povești importante de viață, bazate pe emoție, tensiune dramatică, priză la realitatea imediată și o sensibilitate acută față de nedreptate – pe scurt: din nevoia imperioasă a mărturisirii artistice și civice deopotrivă. Simțim că, din acest moment, miza cineastului nu se mai măsoară în parametrii succesului și ai rentabilității, ci este una mai înaltă.

Această primă formulă de ars poetica, încă nedesăvârșită, se va îmbogăți și rafina peste câțiva ani cu memorabilul film *Scara*, lansat pe ecrane la *Transilvania International Film Festival (TIFF)* în 2021, unde a și fost nominalizat pentru cel mai bun film românesc; a fost nominalizat și la trei categorii ale premiilor *Gopo* în 2022 (decoruri, muzică originală, machiaj-coafuri).

Filmul este o tulburătoare dramă de conștiință despre condiția artistului, pe fundalul culiselor teatrului românesc pre- și postdecembrist și al spasmelor politice naționale din aceeași perioadă.

Lucrat cu multă pasiune și profesionalism, *Scara* este conceput ca un omagiu adus de scenaristul Constantin Chelba și de Vlad Păunescu scenei teatrale românești, devenită amvon de mărturisire a libertății de gândire în ultimii ani ai dictaturii lui Ceaușescu, și, în special, actorului nepereche cu un destin nepereche, Dragoș Pâslaru, cel ajuns peste ani monahul Valerian. De fapt, scenariul – prima axă de forță a filmului (alături de regie, interpretare, imagine, muzică) – gravitează în jurul traseului existențial sincopat, pendulând periculos între extaz și autodistrugere, al convertirii întru credință a personajului principal, ambițiosul actor Andrei Avram, magistral interpretat de tânărul și la fel de talentatul Eduard Trifa.

Organicitatea cu care destinul neîmblânzitului Andrei se împletește și consonează cu destinul teatrului românesc optzecist, dar și cu al țării strangulate de absurdul ultimilor ani ai totalitarismului ceaușist, iar ulterior zguduite de violențele și degringolada tranziției, conferă o forță unică acestui film, în care sublimul artistic și grotescul politic își dau mâna, electrocutând conștiințe – cum odinioară își dorea Lucian Pintilie –, dar și sudând într-o osmoză unică paliere ale vieții, a căror organicitate puțină lume o sesizează.

Toate acestea, fără doar și poate, probează performanța excepțională a scenariului și regiei în primul rând, dar și a întregii echipe de creație, de la interpretare actoricească (despre care voi vorbi mai jos), la concept scenografic (Sorin Dima), muzică (Vasile Șirli) și imagine (Alexandru Sterian), adunate împreună de flerul managerial al lui Vlad Păunescu. Rar, foarte rar am văzut în cinema-ul românesc ca toate departamentele de creație să consoneze atât de armonios și să genereze o operă cu adevărat zguduitoare, inclusiv pentru generațiile tinere.

Cheia acestei organicități este, în primul rând, unitatea de viziune a „greilor" echipei, uniți de aceleași experiențe de viață și de „legătura sentimental-intelectuală cu lumea Teatrului", pentru a aduce „un omagiu prietenilor de atunci și de acum" – așa cum mărturisește compozitorul Vasile Șirli[1] în interviul „Dialoguri fără note", luat de jurnalistul Ioan Big pentru zilesinopți.ro[2].

1 Nominalizat la Premiul Gopo 2022 pentru cea mai bună muzică originală a filmului *Scara*.

2 https://zilesinopti.ro/2022/05/01/dialoguri-fara-note-vasile-sirli-cred-cu-adevarat-ca-stapanirea-limbaju-

Chiar dacă vorbim de omagiu, nu e nimic bombastic și nici nostalgic în acest film plin de viață și energie transformatoare, ci dimpotrivă: filmul evocă o epocă, cu bucuriile, suferințele și contorsionările ei, asumându-și pasional și inteligent destinele personajelor și reușind astfel să regăsească toată densitatea emoțională și complexitatea trăirilor de pe scenă și de dincolo de ea, din culisele teatrului și ale istoriei sfârșitul anilor '80 și începutul '90-lor.

Dar, dincolo de cadrele istorice și de breaslă, oricât de vibrant și fidel ca atmosferă redate, un film de epocă centrat pe un erou referențial are nevoie de o mare inimă, care să bată în ritmul valorilor mereu actuale, să magnetizeze și să ajungă astfel la public. Inima, adică nucleul dramatic al filmului *Scara*, este povestea spectacolului *Karamazovii*, montat de Dan Micu în 1981 pe o dramatizare de Horia Lovinescu după Dostoievski la Teatrul Nottara din București, un spectacol-reper în istoria teatrului românesc, în care a jucat chiar Dragoș Pâslaru și pentru care același Vasile Șirli semna muzica scenică. De fapt, mai mulți actori din distribuția spectacolului din 1981 se regăsesc în filmul *Scara*, cum constată într-o cronică criticul de teatru Mircea Morariu[3] .

În *Karamazovii*, geniul lui Andrei Avram se întâlnește cu Alioșa Karamazov: un rol care îi schimbă destinul și îl apropie de Dumnezeu.

Evocând în termeni elogioși spectacolul din 1981, același Mircea Morariu descrie un Dragoș Pâslaru „absolut extraordinar nu doar în rolul Alioșa Karamazov [...], nu numai în Horia Sima din *Drumeț în calea lupilor*, filmul lui Constantin Vaeni (rol de la care i s-au tras multe, iar aceste multe sunt minuțios detaliate)"[4] în *Scara*.

Tensiunea pregătirii spectacolului, cu repetițiile frenetice, care pun la încercare nervii și toate resursele lăuntrice ale actorilor, confruntându-i cu luminile și tenebrele lor, urmată de drama interzicerii lui arbitrare printr-un ordin venit de sus – toate acestea conturează axa emoțională și semantică cea mai densă a filmului. Memorabile și excelent construite vizual sunt încleștările dintre sarcastic-teluricul Valentin Teodosiu, alias George Constantin în 1981, alias Fiodor Karamazov, și fosforic-incandescentul Eduard Trifa – Alioșa, a cărui proteică corporalitate radiantă conduce magma emoțională a filmului. Ciocnirile de mentalități ale celor doi, gravitând în jurul credinței și ateismului, sunt potențate de scenografia himeric-expresionistă a spectacolului, fidel reprodusă după cel din 1981 – un atu imagistic major al filmului, cu sensibilitate exploatat de imaginea semnată de Alexandru Sterian. Excepțională este și ideea distribuirii

lui-muzical-este-esentiala.

3 *Scara sau găsirea sinelui și a mântuirii*, Mircea Morariu, 22/03/2023, https://www.contributors.ro/scara-sau-gasirea-sinelui-si-a-mantuirii.

4 *Ibidem*

inegalabilului Horațiu Mălăele în rolul directorului orb al teatrului, un rol ambiguu și dens, expus în replici puține, cu discrete conotații parabolice).

Aceeași aventură sincopată a spectacolului *Karamazovii* explică pendularea de la extaz la agonie a protagonistului, refugiul său în alcool și într-o iubire pasageră, debusolarea existențială, urmată la începutul anilor '90 de angajarea sa civică trup și suflet în fenomenul „Piața Universității", unde devine unul dintre cei mai entuziaști vorbitori și unde este surprins de impactul devastator al minerilor, chemați la București să reprime așa-zisa „destabilizare legionară" și care, confundându-l cu comandantul Gărzii de Fier, interpretat în filmul lui Vaeni, îl bat până îl lasă în comă.

Ține de geniul scenaristic-regizoral urmărirea coerentă a acestui sinuos fir narativ printre diversele registre ale vieții lui Andrei Avram – artistică, de familie și amoroasă, civică și, spre final, chiar mistic-existențială – fără pierderea controlului fluxului emoțional, până la momentul convertirii prin suferință și regăsire de sine, după revenirea ca prin minune din ghearele morții. Acesta e sensul „scării" duhovnicești, care dă titlul peliculei.

Există în cinematograful nostru recent un film valoros, dar destul de trecut cu vederea: *Fals tratat de mântuire a sufletului* de Nicolae Mărgineanu. Și acesta exploatează durerile și nedreptățile din perioada comunismului și este centrat pe povestea unei mântuiri – sau chiar a mai multora –, obținute prin acceptarea suferinței și iertare. Cred că, înrâuriți de modelul exemplar al lui Dragoș Pâslaru, Constantin Chelba și Vlad Păunescu și-au propus ei înșiși să construiască o poveste, care să poată fi citită ca „un mic tratat de mântuire a artistului". Nu întâmplător Vlad Păunescu a dedicat acest film „tuturor făcătorilor de spectacole": acesta este chiar supranumele Sfântului Mucenic Filimon, „ocrotitorul actorilor", patronul mănăstirii întemeiate în munți de cuviosul monah Valerian. Și pentru că trebuia să poarte un nume simplu, grăitor și neostentativ, filmul s-a numit „Scara".

Mare mi-a fost bucuria când, la sfârșitul proiecției din noiembrie 2025 de la Iași, din cadrul Festivalului Internațional de Film *Quo Vadis*, unde filmul a fost invitat, publicul a rămas într-o tăcere adâncă minute în șir, înmărmurit de emoție, chiar și după derularea genericului final, pentru ca apoi să izbucnească în prelungite ropote de aplauze în picioare. Mulți spectatori, chiar dintre cei foarte tineri, care nu cunoscuseră suferințele regimului comunist, au mărturisit că au plâns sau că rar au trăit în cinema și niciodată în cinematograful românesc asemenea stări transfiguratoare. În discuțiile de după proiecție, o tânără studentă la filosofie și-a exprimat cele mai profunde elogii față de realizatorii filmului – care, din păcate, nu au putut fi prezenți –, spunând că *Scara* trebuie văzută de toată România și, în special, de generația tânără. Și așa este.